

'Vraagt een bon' (deel 3)

J. W. Hagenbeek †

Bewerkt door C. Vissenberg en J. van Eijck

VERHALEN ROND HET TOLHUIS AAN DE ELSPETERWEG 1863 - 1939

Verzet tegen de aanwezigheid van de tol.

Het ging steeds beter met de opbrengsten van de tol. Behalve het verkeer met paard en wagen, nam vooral het gemotoriseerd vervoer toe en het voorbijrijden van iedere auto betekende 60 cent inkomsten voor het tolgaardersechtpaar. Maar met het toenemen van het aantal autobezitters, nam ook in het gehele land het verzet tegen de aanwezigheid van tolleren op de Nederlandse wegen toe. Eén van de bekendste tegenstanders van tolleren was de in het westen des lands wonende Floris Vos.

Hij riep de automobilisten op in optocht naar de tolleren te trekken en te weigeren voor de doorgang te betalen. Dat gebeurde ook bij de tol op de Elspeterweg. Er werd doorgang geëist zonder betaling. Maar Gerardus en Willempje peinsden er niet over aan deze niet vriendelijk gestelde uitnodiging gevolg te geven. Het resultaat was een complete opstopping. Na soms urenlang tergen keerde de hele stoet zich weer om en konden zij, die wel wensten te betalen, hun weg vervolgen.

CONSTANTIJN WILLEM FERDINAND

BARON MACKAY

20 APRIL 1908 - 20 APRIL 1938.

In een plaatselijk blad van 28 maart 1936 stond de volgende advertentie afgedrukt:

Attentie

Woensdag a.s. 's middags
2 uur (bij aanhoudende droogte)
gratis open-autotocht naar
Elspeet (Gemeente Ermelo) over
den onvolprezen Elspeterweg.
Stofmaskers en Tolgeld (heen en
terug f 0,80) worden gratis verstrekt.
De a.s. Pensionsgasten

Die woensdag waarop de rit zou plaatsvinden was het 1 april!!!!

Maar ook werden vaak moeilijkheden ondervonden met individuele automobilisten, die als motief aanhaalden dat ze wegbelasting betaalden en het hoogst onfatsoenlijk vonden, dat ze ook nog tolgeld moesten betalen voor het onderhoud van de weg, welke bij droog weer enorm stooft en bij nat weer een brij vormde van grind en leem.

Ook de gemeentelijke bevolking kwam in verzet, zij het niet door middel van verkeersopstoppingen.

Bij deze protesten ging de Nunspeetse vereniging voor vreemdelingenverkeer voorop. Nunspeet was immers zo langzamerhand ontdekt als "de parel van de Veluwe."

Maar de pensionsgasten klaagden over de dure tolgelden als ze uitstapjes wilden maken van Nunspeet naar Vierhouten, Elspeet en andere Veluwse plaatsen.

Zo citeerde de V.V.V. in een protest aan burgemeester en wethouders een schrijven van een vakantieganger, die aan het bestuur mededeelde dat hij Nunspeet een leuk dorp vond met een schitterende omgeving, maar dat hij er niet meer kwam, zo lang de tol er nog was.

Maar ook de Nunspeetse middenstand verweerde zich, evenals bewoners uit Vierhouten en Elspeet.

Dat hadden een aantal Elspeetse ingezetenen ook al in 1920 gedaan, maar burgemeester, baron Mackay, en wethouders legden dit protest naast zich neer, met de mededeling, dat er in Elspeet slechts één autobezitter woonachtig was...

Nee, het gemeentebestuur zwichtte niet, de pachtsom die de tolgaarder moest betalen wilden ze niet missen, het wegonderhoud was daarvoor te duur.

"De bordjes moeten verhangen worden."

Zoals gezegd, het ging steeds beter met de financiën van het tolgaardersechtpaar en Gerardus en Willempje hadden geen berouw, dat ze ingeschreven hadden voor de pacht van de tol, al bleef het jammer, dat ze zoveel boven nummer twee gezeten hadden, maar ja, wie kon dat weten

Na ruim twee en een half jaar kwamen er echter donkere wolken aan de lucht. Het jaar 1926 vorderde en het eind van de pachtperiode 1923-1926 kwam in zicht. Een aantal raadsleden stak de hoofden bij elkaar en schreven aan burgemeester en wethouders, dat dit college eens ernstig moest overwegen de pacht niet te verlengen, maar de exploitatie in eigen beheer te nemen en tegen een vast jaarinkomen een tolgaarder aan te stellen. Maar het college van burgemeester en wethouders had hierover reeds van van gedachten gewisseld en op een zondagmorgen toen Gerardus met een paar van zijn zoons voor de aanvang van de kerkdienst met een aantal andere mannen stond te praten, kwam de burgemeester er aan. Iedereen tikte gewoontegetrouw tegen de pet. De burgervader tikte Gerardus op de schouder en zei: "De bordjes van de tol moeten eens verhangen worden." Gerardus begreep direct waar de burgemeester op doelde en reageerde met de woorden: "Laat de bordjes nog drie jaar hangen burgemeester en dan mag je de tol aan een ouwe

Jood geven." Zijne edelachtbare mompelde iets en ging de kerk binnen om plaats te nemen in de speciaal voor hem gereserveerde kerkbank. Hoe kwam het toch dat de gedachten van de gemeentebestuurders opeens zo geheel anders waren dan drie jaar geleden? Toen waren ze maar wat blij, dat de tol voor zo'n hoge prijs verpacht werd. En Gerardus en Willempje hadden toch blijk gegeven goede beheerders te zijn, die hun plicht deden en precies op tijd de pachtsom betaalden?

De oorzaak lag bij Gerardus zelf. Zoals gezegd, het ging goed met de inkomsten van de tolgaarder en er werd ijverig gespaard. Gerardus en Willempje begonnen zelfs aan geldbeleggen te denken, iets waar ze in hun hele leven nog niet op hadden durven hopen.

Toen deed zich opeens een prachtige gelegenheid voor hun toekomstdromen waar te maken. In het Gelderse Oosterwolde kwam een stuk weiland te koop en weer zaten Gerardus en Willempje 's avonds te overleggen voor welk een prijs ze zouden inschrijven. Na het eens geworden te zijn ging de brief op de bus en Weer waren ze de hoogste inschrijvers en werden dus eigenaar van de grond. Gerardus grondbezitter; wie had dat ooit gedacht! Maar dit heuglijke feit was ook de vroede vaderen van de gemeente ter ore gekomen en de logische vraag kwam bij de heren op: "Waar doet die Gerardus het van?" Weliswaar had hij naast de inkomsten van de tol een klein salaris als gemeentearbeider, maar dat zette geen zoden aan de dijk.

Nee ... de tol scheen veel op te brengen, teveel volgens de gemeentebestuurders. De gemeentekas kon best wat extra's hebben en na langdurige beraadslagingen nam de gemeenteraad het besluit, dat de tol na 1926 niet opnieuw aan Gerardus verpacht zou worden.

Wel zwichtte het gemeentebestuur voor de voortdurende protesten van de ingezetenen dat het toltarief zo hoog was en 30 april 1926 werd het tolgeld voor auto's verlaagd van 60 naar 40 cent, maar zelfs met dit verlaagde tarief was de tol een goede zaak. Gerardus en Willempje waren diep teleurgesteld over het besluit van de gemeenteraad. Toen ze maar amper rond konden komen had men hun toch ook niet aangeboden de pachtsom te verlagen! En nu het goed ging Nee, ze vonden het een onrechtvaardige zaak, maar er was niets aan te doen en toen Gerardus

dan ook gevraagd werd of hij tolgaarder wilde blijven, maar nu tegen een vaste vergoeding kon hij niet anders dan ja knikken.

De vergoeding voor dag en nacht werken was geen vetpot; tien gulden per week plus vrij wonen. De burgemeester, de wethouders en de raadsleden hadden hun zin gekregen, de bordjes waren verhangen

Maar dit moet gezegd worden van het tolgaardersechtpaar, ze bleven hun werk even nauwgezet en plichtsgetrouw uitvoeren als voorheen. Gerardus overdag in zijn werk als gemeentearbeider en 's nachts als tolgaarder; Willempje nam overdag de honneurs bij de tol waar, bijgestaan door haar jongste dochter.

Was het de Koningin?

Natuurlijk werd er ook wel eens een fout gemaakt, maar welk mens doet dat niet. Zo was er dat voorval met een auto van het Koninklijk Huis. In de instructies voor de tolgaarder stond onder andere: "Vrijstelling van tolgeld hebben paarden en rijtuigen van het Koninklijk Huis en gevolg."

De auto's van het Hof waren gemakkelijk te herkennen door het voeren van de Koninklijke Standaard. Maar ja, als je de gehele dag in het stof hebt gestaan zie je niet zo helder meer en dus kon het gebeuren dat op een dag Willempje de bestuurder van een Koninklijke auto f 0,40 voor de doorgang liet betalen. De bestuurder voldeed zonder morren aan het verzoek van de tolgaardster en de tolboom werd geopend, juist op het moment dat Gerardus op zijn fiets terug kwam van zijn werk. Op zijn vraag aan zijn vrouw of ze deze auto wel zonder betalen had laten passeren antwoordde deze: "Natuurlijk niet."

"Maar vrouw," zei Gerardus, "dat was d'r een van de Koningin." Willempje was in het geheel niet onder de indruk van haar foute handelwijze. "Ze kan het wel betalen," was haar enige commentaar.

De tekening op de achterdeur.

De gezinsleden, die in de twintiger jaren het tolhuis bewoonden, bestonden naast vader en moeder uit drie zoons en twee dochters. De jongste dochter bezat veel talent voor tekenen en het maken van zogeheten letterdoeken. Steek voor steek werden met wol vele bijbelse taferelen op de letterdoeken uitgebeeld. Maar ook het tekenen uit de vrije hand met of zonder voorbeeld was voor haar geen probleem. Zo gebeurde het op een dag, dat Willempje de kippen aan het voeren was. Dat vond plaats in een grote ren in het bos, waar een groot aantal kippen zich vermaakten met krabben in de bosgrond op zoek naar alles wat voor een kip eetbaar is. De jongste dochter had een dergelijk tafereel al vele malen gezien, maar ineens kreeg ze er zin in dit vast te leggen. Met een eenvoudig krijtje tekende ze Willempje, het voer strooiend en de kippen driftig pikkend om haar heen, op de grote achterdeur van het tolhuis. Het geleek alles levensecht.

Juist op dat moment kwam een heer achterom het huis lopen en vroeg of hij wat water mocht drinken. Dat deden heel veel mensen, vooral pensioengasten, door de Nunspeetse bevolking 'vreemden' genoemd. Het water uit de pomp, geslagen op 30 meter diepte, was dan ook van een bijzondere goede kwaliteit; koel, helder water. Nadat de heer een glas gedronken had en zijn complimenten over de kwaliteit had uitgesproken, keek hij op zijn gemak wat rond, waarbij zijn oog op de tekening op de achterdeur viel. Belangstellend informeerde hij wie dat tafereel getekend had. Willempje wees op haar dochter. Nu werd de tekening nog eens nauwkeuriger bekeken, waarna de heer zich bekend maakt als directeur van een kunstacademie. Hij was blijkbaar zo onder de indruk van de tekentalenten van Willempjes dochter dat hij aanbood, dat ze gratis een opleiding tot tekenares aan zijn school mocht volgen. Hoewel wat trots op haar dochter, werd het aanbod beslist van de hand gewezen. Stel je voor, haar dochter in een grote stad bij die 'kunstenmakers'. (wordt vervolgd)